Az állami és társadalmi feladatok megoszlása az Egyesült-Államokban.

Írta: VÁGÓ JÁNOS.

Különösen hazánkban terjedt el s uralkodónak mondható az a felfogás, hogy valódi alkotmányosság, életerős államszervezet csak történeti fejlődés, a jogfolytonosság alapján alakulhat. Az újkor története, Francziaország, Belgium és leginkább az északamerikai Egyesült-Államok példája ellentmond e fejlődési elméletnek. Ez államoknak alkotmányát készítették, nem úgy nőtt az magától. A jogfolytonosságot is hiába keressük, forradalom és szabadságharca teremtették azt néhány nap alatt. A czélszerűségi belátás, a gazdasági szükségesség vitte az Egyesült-Államokat a szabadságharczba s a kor bölcselőinek tanításai (ROUSSEAU, MONTESQUIEU, encyclopaedisták), az értelem vezették az alkotmány megalkotóit munkájukban, akik a gyakorlati élet követelményeihez alkalmazták az általános bölcseleti elveket.

Az Egyesült-Államok polgárai ROUSSEAU tanai nyomán »Contrat sociale«-t kötöttek, egyenlő, szabad egyének állammá egyesültek, kölcsönösen korlátozván egymás szabadságát.

A XVIII. század végén megalakult Egyesült-Államok Uniója azóta nagyot haladt. A tizenhárom állam negyvennégyre szaporodott, területe megközelíti egész Európáét, természeti kincsekben pedig földje gazdagabb is; negativ gyarmatpolitikáját megváltoztatván, óriási terjedelmű gyarmatokat annectált. Lakossága nyolczvan millión felül van s annak nagy általános műveltségét tekintve, nem egészen alaptalanul dicsekszenek az amerikai írók, hogy az a civilizált emberiség felét teszi.

Ez az államóriás mindezideig nem tagadta meg alkot-

mányának alapelveit; azoknak szellemében fejlődött ugyan az alkotmány, de lényegében mit sem változott. Ez az állam kizárólag a souverain, államalkotó polgárok érdekében áll fenn. Dynastiát, önczélokkal önérdekkel bíró állandó államhivatalnokszervezetet nem tart. A polgárok fenntartották államszervezési jogukat s a »Contrat sociale«-t legalább külsőleg négyévenkint megújítják. Az állam a maga tevékenységét kizárólag azon tárgyakra fordítja, amelyeket az egyes polgárok összessége elébe szabott.

Nem az állam korlátozta a maga souverainitását az alattvalókkal szemben, hanem megfordítva az állampolgárok mondottak le korlátlan szabadságaikról a saját érdekökben. A polgárok itt nem alattvalók, hanem egyenjogú tagjai egy testületnek.

Érdekes véleményt nyilvánít BRYCE »The American Commonwealth« czímű munkájában. »Az európai nemzetek szemében az állam nagy erkölcsi hatalom, a nép böJcseségének, erényének és hatalmának összessége, sokkal nagyobb erő az, mint a nemzetet alkotó egyeseknek összege, mert úgy a természet törvénye, mint öntudatuk és tudományos meggyőződésük szerint egy önálló szervezet a nemzet által megértett és átérzett czélok megvalósítására. Az európai állam mélyen gyökerező tiszteletnek letéteményese és csaknem despotikus hatalommal rendelkezik. Ellenben az amerikai a legmagasabb állami orgánumok eljárását csak úgy bírálja, mint az egyes polgárok cselekedeteit. Amerikában az államnak nincs valamely különös méltósága, kisebb az még, mint az egyes államtagoké. Az amerikai nép, az országlakók keltenek bámulatot és érdemlik ki a többi népek tiszteletét, az »Organismus« ismeretlen fogalom előttük. Az állam az amerikaiak szemében nem egyéb, mint a törvényhozó és intézkedő gépezetnek a neve, amely a lakosoknak bizonyos ügyeit lebonyolítja. Nem tulajdonítanak neki nagyobb képességet, magasabb erkölcsi hivatást, rangot, avagy tiszteletet, mint egy kereskedelmi társulatnak, amely p. o. egy vasutat igazgat«.

A souverainitás korlátozására vonatkozó fent elmondott nézetekkel egyezőleg így folytatja BRYCE:

»Az amerikai közfelfogásnak vannak bizonyos dogmaszerű elvei. Ilyenek: Feltétlen jog illet meg bárkit annak élvezetére,

amit munkájával szerzett. Szent és sérthetetlen a vélemény szabad nyilvánításának a joga. Minden politikai hatalom a néptől származik s az a kormányforma a legjobb, mely a legteljesebben kifejezésre juttatja ez elvet. Az állam szervezésében ügyelnek arra, hogy a souverain népnek hivatalnokait szigorú korlátok között tartsák a törvény, hivataloskodásuk rövid tartama és hivatali társaik. A központi kormányzat lehetőbbé teszi, hogy az állam zsarnokivá fajuljon, mint a decentralizált, helyi államorganumok, melyeknek tevékenysége szűkebb körben mozog.«

Az amerikai felfogás szerint mindig a többség akarata a döntő, nem azért, mert az a nemzet többsége, vagy mert annak kezében van a kormány, hanem mert tagjai számosabbak. Előttük a politikai bölcseség az emberek számával egyenes arányban nő. Tehát tizen feltétlenül bölcsebbek, mint kilenczen.

»Az állam, a nemzet − mondja BRYCE − nem más, mint bizonyos számú egyén csoportja. E felfogásban a zsarnoki államhatalom alatt nyögő XVIII. század laisser faire iránya nyer kifejezést. Minél kevesebb az állami beavatkozás, annál jobb, mert az állam tevékenysége gyakran többet árt, mint használ. Abban bizakodnak, hogy a természetes fejlődés és összműködés (cooperation) fogják létrehozni a legjobb eredményeket. E nézet helyességét igazolva látják abban, hogy magánvállalkozás teremtette Amerikát s ebből következtetve ugyanez fogja tovább fejleszteni is, jobban, mint a legjobb kormány tehetné.

A BRYCE-féle nézeten van az amerikai közvélemény s ennek orgánuma, a napi sajtó is. Ámde mi azt hisszük, hogy kedvencz eszméjüket túlságba vitték és hogy BRYCE nagy éleslátása mellett is kellő kritika nélkül vette be munkájába e közszájon forgó jelszavakat. És valóban művének további részében önmagát czáfolja, midőn az állami beavatkozás szembeszökőbb tényeiről megemlékezik.

1. Sok oly cselekményt eltilt a törvény, melyek önmagukban nem criminálisak; ilyen pl. a munkaidő túlságos hosszú kiterjesztése; a szeszes italok árusítását számos állam eltiltotta. A nő- és gyermekmunka alkalmazását i több irányban korlátolták.

2. Más törvények viszont elrendelnek oly cselekményeket, melyek elmulasztása egyébként nem volna büntetendő. így a gyárost egészséges, jól szellőztethető, tűrhető hőmérsékletű munkahelyek berendezésére kötelezik Ilyenek a közegészségügyi rendszabályok. Ide sorozható a vasutak és más vállalatoknak nyilvános számadásra való kötelezése.

3. Vannak oly törvények, melyek megvédelmezik az egyént saját tényei káros következményei ellen. Ilyenek az uzsoratörvény, az adós védelme a hitelezővel szemben számos a végrehajtás alól mentes vagyonrész meghatározása által, pl. a homestead. Törvény szabályozza a munkabérszerződést is, mely szerint a baleseti kártérítésről való lemondás érvénytelen. Ide számíthatók a sorsjátékok és más szerencsejátékok rendezését tiltó könyvek is.

4. Vannak végül oly intézkedések is, melyek azt mutatják, hogy az állam számos dolgot nem biz a kereslet és kínálat szabad játékára. Ilyenek az állami iskolák állítása és fentartása, a tankötelesség, az ingyenes elemi, közép-, sőt sok helyütt felsőiskolai oktatás, állami kórházak, élelmiszerfelügyelők, állami vegyvizsgáló intézetek. Ide sorolható a statisztikai adatoknak állami közegek utján való gyűjtése és terjesztése; a mezőgazdaság terén tett állami intézkedések, pl. jó vetőmagvak szolgáltatása.

Számos természeti tényezőt is felügyelete alá von az állam; ily rendelkezések pl. a vízjogi törvények.

Az állami beavatkozás mindezen eseteire vonatkozólag – BRYCE is elismeri, − fennforognak oly okok, melyek az államot kimozdították a be nem avatkozás semleges állásából. Kitűnt, hogy a korlátlanul szabad verseny nagyon is elnyomja a gyengét s ennek belátása az állami tevékenység határainak kiterjedésére vezetett. Az állam tartózkodó magatartásának megváltozása nélkül valóban nem a democratikus többség uralkodnék Amerikában, hanem rövidesen a kisebbségi plutocratia kerekednék felül, aminek előjelei már mutatkoztak is. Kétségtelenné vált, hogy néhány emberből álló jól szervezett csoport központosított tőke segélyével oly hatalmat nyert, hogy a polgárok politikai szabadságát is veszélyeztették.

Ezért azután az amerikaiak lemondottak a »non inter-

ference«, a be nem avatkozás dogmájáról. Az állam egyre nagyobb hatalmat nyer s az amerikai nemzet ezt bátorsággal teheti. Az állami hatalom túlkapásaitól kevesebb oka van félni, mint a »trust«-ökétől. Az állam a többség kezében van, az ő alkotásuk. Az amerikai alkotmány szerint a polgárok, a nemzet, ők önmaguk az állam, miért félnének tehát az állami tevékenységtől, mikor a saját tevékenységükkel azonos. Lássuk tehát az államot az egyház, az egyetem s néhány gazdasági intézményhez való viszonyában.

Az állam és a vallás az Egyesült-Államokban.

Az Egyesült-Államok alkotmánya erre vonatkozólag így szól:

»Soha semmiféle vallásos esküt ne kívánjanak az Egyesült-Államok területén bármely hivatal, vagy közmegbízatás előfeltételéül. A törvényhozás nem alkothat oly törvényt, amely bármely vallást államvallása tenne, avagy a vallás szabad gyakorlását tiltaná.«

Ugyanily törvényeket alkottak az egyes államok is.

Nem minden küzdelem nélkül jutott el az amerikai nemzet e nagyszerű kijelentéshez. − Az Angliából beözönlő gyarmatosok főleg vallási üldözés miatt hagyták el az ó hazát. Mégis megfeledkeztek arról, hogy ők maguk is üldözöttek s türelmetlenekké váltak a más vallásbeliekkel szemben. Es éppen a vallási üldözések következtében alakult meg Rhode Island állam, mely először iktatta törvénybe az állam és vallás teljes elkülönítését.

Ettől kezdve gyorsan terjedtek a szabadelvű nézetek, míg nem a szövetségi alkotmányban kifejezést nyert az állam és egyház kapcsolatának teljes megszűnése. Ezután soha többé nem kísérelték meg ez állapot megváltoztatását és maguk az egyes egyházak papjai is − protestánsok, katholikusok egyaránt − úgy vélekednek, hogy sokkal üdvösebb ez a szabadság, mint az állam legjobb akaratú támogatása. EÖTVÖS-ünk nézete szerint is: (Lásd a XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra.) »Az egyedüli, amit a kereszténység az államtól követel, a teljes szabadság s a vallás

egyedül természetes állapota keresztény országokban, ha a világi és egyházi hatalom függetlenül állanak egymás mellett.«

Az egyes államok a szövetségi alkotmánynyal egybehangzóan kijelentik, hogy mindenki lelkiismerete szerint tisztelje istenét és a vallás szabad gyakorlása szent legyen. Mások kimondják, hogy senki sem kényszeríthető arra, hogy valamely felekezethez csatlakozzék és azt támogassa; sok állani megtiltja, hogy az államkincstárból bármely vallási czélra pénzt folyósítsanak, még felekezeti iskolák segélyezésére sem. Némelyek kijelentik, hogy a vallásban való hit nem érinti a tanuzási képességet.

Mindazáltal TOQUEVILLE »De la Démocratie en Amérique« czímű művében olvasom, hogy midőn egy tanú esküttételre felszólíttatván, azt mondotta, hogy nem hisz Istenben, a bíró kijelentette, hogy nem hallott még olyan élő emberről, aki Istenben nem hitt volna, hiszen ez a hit az, ami a tanúskodást szentesíti s e nélkül az »keresztény« országban hitelt nem érdemel. E megokolással a bíró a tanú vallomását nem is vette figyelembe s a sajtó, a közvélemény képviselője, a dolgot egész természetesnek találván, minden megjegyzés nélkül közölte az esetet.

Ugyan e felfogás nyilvánul Vermont és Delaware államokban, ahol minden felekezetnek kell valamely vallásos istentiszteletet gyakorolnia. Hat déli állam megtagadja a hivatalképességet attól, aki egy legfőbb lény létében nem hisz. Két állam törvénye szerint nem választható közhivatalra oly egyén, ki Istenben és túlvilági üdvözülésben, vagy bűnhődésben nem hisz, sőt Maryland és Arkansas államok szerint az ilyen ember tanú és esküdt sem lehet.

Mint e példák is mutatják, a vallásszabadságot az Északamerikai Egyesült-Államokban általában úgy fogják fel, hogy az nem egyéb, mint a különböző keresztény, vagy legfeljebb különböző istenhivő felekezetek szabadsága és egyenlősége s különösen Délen elvétve is alig akad teljesen vallástalan polgár. Úgy, hogy az európai értelemben vett felekezetnélküli államot istentelen államnak tekintik és az állam és egyház oly elválasztását, mint az a francziáknál történt, a nemzeti kegyeletlenség jelének tulajdonítják.

Éppen nem érheti tehát az Egyesült-Államokat EÖTVÖS

vádja, aki az állam és egyház elválasztását tárgyalván, így szól: »Valahányszor az állam és egyház közötti viszony megállapítása forog szóban, bár az állam és vallás benső összefüggését átlátják, mégis egészen úgy járnak el, mintha az ellenkezőről volnának meggyőződve s e vád alól azok sem vehetők ki, akik mindig leghiányosabban hirdetik tiszteletüket a vallás iránt.« S Amerikában valóban ismeretlenek azok a káros következmények, amiket Európában az állam és egyház szétválasztásának tulajdonítanak. Itt ugyanis attól félnek, hogy az állami támogatás megvonásával a vallás tekintélye és befolyása is elvész, s hogy a papság szegénységre jutván, az egyház gazdagabb világi tagjainak befolyása alá kerül.

Mindez Amerikában nem következett be. Ott a »szabad egyház a szabad államban« elve azt eredményezte, hogy a különböző felekezetek közt uralkodó egyenetlenségek eltűntek. Az egyház úgy tevékenységében, mint eszméiben szellemibbé vált, s annál nagyobb az ereje, mert nyilvánvaló, hogy, mint a római császárság korában az ó-keresztény egyház, egymagában áll és saját ereje tartja fenn. És valóban az egyház befolyása, a vallásos emberek értelmiségét tekintve, sokkal nagyobb Amerikában, mint Európa bármely államában, ahol éppen a műveltebb körökben a névleges felekezethez tartozóság mellett, tényleg atheismus uralkodik. Az Egyesült-Államokban az egyház, mint a társadalom kiváló intézménye éppen oly népszerű, mint bármely más intézmény.

Láttuk, hogy a vallás befolyásának nem árt az elkülönítés. De nem kevésbbé előnyös a papság társadalmi és gazdasági helyzete. Jövedelem tekintetében az ottani papok nem versenyezhetnek ugyan Anglia és Magyarország főpapjaival, de másrészt az alsóbb papság jövedelme átlagban jóval magasabb és az a a nyomor, amelyben nálunk a kisebb egyházi községek lelkészei sok helyütt tengődnek, Amerikában teljesen ismeretlen. Társadalmi szempontból nem kevésbbé kedvező a papság helyzete. A szellemi foglalkozások között a legelőkelőbb helyen áll és híveitől való függése megélhetése tekintetében nem kisebbíti őt azok szemében és nem teszi hízelkedőbbé a világi előkelők iránt, mint az államegyházak papságát. Nagy előnye a szétválasztásnak még az az eléggé nem magasztalható állapot is, hogy a felekezetek féltékenykedése és versen-

gése alig fordul elő Amerikában, a különböző egyházak papjai egyetértésben, szeretetben élnek és készek arra, hogy egymást támogassák.

Utazásom alatt megtörtént, hogy a hajó utasai felkértek egy velünk utazó protestáns lelkészt, hogy tartson számukra vasárnapi isteni tiszteletet. Összegyűltünk a hajó legnagyobb termében felekezeti különbség nélkül. A pap egyszerű zsoltárral kezdte az isteni tiszteletet, majd ünnepi szónoklattal folytatta s olyan megható és egyszerűségében is magasztos beszédet mondott, amit az amerikai egyházak helyzetének hű tükre gyanánt tekinthetünk. Elmondotta, hogy nem érzi magát kizárólag egy felekezethez sem tartozónak. Az egyetlen legfelsőbb lénynek igaz szolgája gyanánt papja ő valamennyiünknek s egy dogmát hirdet csupán, hogy szeressük és támogassuk egymást az Úr dicsőségére. íme ezt eredményezte Amerikában »a szabad egyház a szabad államban« sokszor félremagyarázott elve. Hasonlóképpen vélekedett TOCQUEVILLE is fentidézett munkájában. »Ha az emberi szellemet« − úgy szól − »szabadjára engedik, igyekezni fog összhangba hozni az eget és földet, az állami és vallásos közületeket. Az új világban oly kereszténység keletkezett, melyet legtalálóbban democratikusnak és köztársaságinak nevezhetnék; innen van az, hogy itt a vallási szervezet különösen kedvez a köztársasági államszervezetnek és a democratikus elvnek. Az állam és vallás megtalálták a harmonikus együttműködés útját.«

Különösen a katholikusok érdekelvén TOCQUEVJLLE-t, mint jó katholikust, elmondja, hogy legrepublikánusabbak és democratikusabbak a katholikus írek. »A közvéleménynyel ellentétben azt hiszem« − úgy mond − »hogy a katholikus vallás legalkalmasabb a köztársasági állam formához. A katholikus egyházban ugyanis papság és laikus elem külön van választva s ez utóbbiak egymás között teljesen egyenlők s az egyházra semmi befolyásuk nincsen, különösen ott, hol a világi hatalom nem veszi igénybe a iura circa sacra-t. S úgy, mint az absolut monarchiában, a monarchát nem tekintve, teljesebb egyenlőség uralkodik, mint a köztársaságokban, a katholikus vallás is legjobban kedvez az egyenlőségnek.« »Le christianisme et la liberté sont confondes complètement«. A kereszténység és a szabadság teljesen egybeforottak.

Persze a TOCQUEVILLE-féle megfigyelés nem kevésbbé alkalmazható a többi felekezetekre is. Ő maga így folytatja: »az egyes felekezetek különböznek abban, hogy mi módon tiszteljék Istent, de egyetértenek egymás iránt való kötelességeik teljesítésében«. Egy az erkölcs náluk és mind találkoznak a kereszténység nagy egységében. Magasztalja az amerikaiak vallásosságát s elragadtatással mondja az atheista írók állításaival szemben, hogy íme a vallásosság nem csökken az emberiség haladásával, művelődésével, mert a legszabadabb és legműveltebb köztársaság a legvallásosabb is.

A vallásosság szükségesebb a köztársaságban, mint a monarchiában, de legszükségesebb a democratikus köztársaságban, mert hogy uralkodhatik egy nép önmaga felett, ha meg nem hódol az Úristennek.

KAUZ vele egyetértőleg mondja »Politikaijában, hogy a vallás nemcsak egyike az állami rend legerősebb alapjainak, hanem az állam a vallást nem is nélkülözheti.

Még tisztábban látja a vallásos eszmék nagy befolyását és nélkülözhetetlen szükségességét BRYCE (idézett munkájában). Vallásos buzgalom és vallásos lelkiismeret vezetett harmadfél századdal ezelőtt New-England gyarmat államainak megalkotására s azóta ez erők állandóan működtek az Egyesült-Államokban. Régi mondás, hogy a monarchiák fentartó elve a becsület, a köztársaságoké pedig az erény. Mennél democratikusabbakká válnak a köztársaságok, minél inkább tudatára ébrednek a tömegek önnön erejöknek, annál nagyobb szükségük leszen nemcsak hazaszeretetre, hanem tisztelettudásra s önuralomra is, és annál fontosabbakká válnak boldogulásukra azok a források, a honnét tisztelettudás és önuralom meríthető.

A szétválasztás előnyeit nem kevésbbé helyesen ismeri fel TOCQUEVILLE. Az amerikai papok észrevették − mondja - hogy vallásos befolyásukat veszítik el, ha politikai hatalomra törekszenek. Látták, hogy ha hatalmukat a valláson túl akarják terjeszteni, semmiben sem fognak hitelt nyerni.

A vallás Amerikában egy külön világ, ahol a pap uralkodik, s amelyből kilépni eszébe sem jut s a közügyektől távol marad. BLUNTSCHLI szerint is (Die Lehre vom modernen Staat.) a vallás politikai befolyása az egyháznak mindig kárával járt; mutatják ezt az elvilágiasodott római papság és a jezsuiták

szereplése. Az interconfessionalis állam nem ellenséges az egyház iránt (mint Frederic Laurent [Étude sur l'histoire de l'humanité] libre penseur-je).

A szabad gondolkodó állammal, mely az egyházzal hadilábon áll, semmiképpen sem azonosítható. Valóban bár az Egyesült-Államok álláspontja semleges, de azért a vallásfele kezetek összesége iránt jóindulatú.

Már kissé scholastikus ízű BLUNTSCHLI-nak megkülönböztetése az állam és egyház között, midőn azt mondja, hogy az állam az emberiség nemzeti közülete, mintegy öntudatos, akarattal, hatalommal bíró férfiú, míg a vallás az emberiség hivő közülete, mintegy a jámbor, magát Istennek áldozó, erkölcsileg működő nő. Az állam teendője − BLUNTSCHLI szerint – a külső erő érvényesítése az egyház érdekében is, míg szervezetben és vagyonban a két hatalom elkülönítésének híve.

Szintúgy tévesen állítja BLUNTSCHLI, hogy a katholikus egyház Amerikában is ösmeretes mint az egyetemes világhatalom és itt is mint nagyhatalom lép fel igényeivel az állammal szemben és kész vele szükség esetén az uralomért meg is küzdeni. Önmagát czáfolja, midőn később azt állítja, hogy ott az állam nem vesz magának több jogot az egyház irányában, mint bármely nyilvános társulattal szemben. Igen ám, de nem is tulajdonít azoknak nagyobb tartalmat, még kevésbbé tekinti őket világhatalomnak.

Kifejezést nyer ez abban a meggyőződésben, melyet a közvélemény és a sajtó egyaránt hirdet, hogy katholikus vallású ember − mint a pápától függőségben álló − alkalmatlan az elnöki tisztre s bár jogilag ily akadály nem forog fenn, tényleg még katholikus elnöke nem volt az Egyesült-Államoknak.

Ez a felfogás némileg ROUSSEAU azon tanára vezethető vissza, hogy a pápai világhatalom miatt állam és katholicismus össze nem egyeztethető. így vélekedik MACCHIAVELLI is, t. i., hogy a pogány nemzeti istenek jobban alkalmazkodnak az államhoz, mint a katholikus, vagy bármely keresztény vallás.

E közvéleménynyel ellentétben ROOSEWELT az 1908-iki elnökválasztási küzdelem alatt egy sokat emlegetett nyílt levelében kijelentette, hogy szerinte semmi akadálya nincs annak,

hogy akár katholikus, akár zsidó vallásút válasszanak az Egyesült Államok elnökének, ha történetesen közülük fog akadni e tisztre alkalmas egyén.

További fejtegetésében is úgy nyilatkozik BLUNTSCHLI, hogy az Egyesült-Államokban az állam egyházi felségjogai egybeolvadnak a testületek felett gyakorolt egyetemes államhatalommal. Az egyház fogalma elesik és az állam szemében, csak mint vallásos társulat szerepel. Helyesen utal arra is, hogy miként az egyház szerint az államforma bárminő lehetett, csak jó katholikus legyen, úgy az Egyesült-Államok felfogása szerint az egyesek vallása bárminő lehet, csak jó polgárok legyenek.

Visszatérve már most az egyház és állam pozitív viszonyára, vizsgáljuk azon vonatkozásokat, melyek az állam tevékeny magatartását világítják meg a vallással szemben. Az amerikaiaknál axióma, hogy a világi hatalomnak nemcsak semlegesnek és részrehajlatlannak kell lennie a különböző vallásfelekezetek irányában, hanem teljesen figyelmen kívül kell hagynia ez ügyeket és nem szabad velük többet törődnie, mint az állampolgárok művészi vagy irodalmi szükségletkielégítésével.

Az állam tartózkodásának politikai és vallásos okai vannak. A politikai okok a szabadság és egyenlőség elveiből folynak. A szabadságot veszélyeztetné az államok oly rendelkezése, mely a közhivatalokat, vagy a polgárok bárminő jogosítványait egy bizonyos vallás követéséhez kötné. De ha az állam és vallás viszonya az egyenlőséget nem érintené is, az egyes egyházaknak adott kiváltságok vagy állami segély sértenék a jogegyenlőséget.

Az amerikai nemzetet az alkotmány megteremtésekor ezek a politikai szempontok vezették és csak másodsorban szolgáltak indokul a vallási szempontok. Ezek pedig a következők:

Az egyház szellemi társulat; oly emberek gyülekezete, akik egy láthatatlan legfelsőbb lény iránt való hódolatukban az élet végokáról és végczéljáról táplált hitükben egyesülnek. Ennek a társulatnak nincs szüksége az állam segélyére, az ő ereje felülről jön és az ő birodalma nem e világból való. – De az állami hatalom mégis mutat érintkező pontokat a vallással. Az országgyűlés mindkét háza tart papot és tár-

gyalásait mindennap imával kezdi. Az elnök minden évben november közepe táján kijelöl egy hálaadó ünnepet − thanks giving day − a betakarítás elvégeztének örömére. Igaz azonban, hogy ez ünnepnek vallási jellege elmosódott és inkább nemzeti ünneppé vált. A hadseregben és a hajóhadnál szintén gondoskodnak isteni tiszteletről a legénység számára, de ez sem felekezeti jellegű. − Több államban törvény bünteti az istenkáromlást, vagy káromkodás közben az Isten nevének említését, hanem a valóságban büntetést e cselekményre sohasem alkalmaznak. Vasárnap és ünnepnapon a munka szünetelését a törvény kimondja ugyan, de nem igen tartják be. Különben is ez a korlátozás inkább gazdasági jelentőségű s külön díjazásért a munkás mindig szívesen dolgozik még ünnepnapon is. Az állam által fentartott iskolákban olvassák a bibliát, ami azonban szintén nem tekinthető egyébnek, mint egy classikus becsű irodalmi kincs ismertetésének.

Mindezek alapján BRYCE szerint a keresztény vallás, ha nem is törvény által bevett vallásfelekezet, mégis nemzeti vallás. Csakhogy az nem a nemzet, hanem az egyes polgárok vallásosságában és ehhez alkalmazott viselkedésében áll, amire nézve legjellemzőbb, hogy csak egyféle állami jog van náluk, külön egyházi jogot nem ismernek. Nem változtat ezen az a népies felfogás sem, hogy az amerikai nemzet Isten választott népe, ahol a Bábelben megzavart nyelvű különböző nemzetiségek ismét egybegyűltek, egybeolvadnak s egy lesz a nyelvük, egy a culturájuk, s hogy az Egyesült-Államok a szentírásban megjövendölt országa Istennek, melyet ő különösen kedvvel és különös gondozásban részesít.

Teljes szervezetében külön áll egyház és állam. Az egyházak a polgárok bizonyos szellemi szükségeinek kielégítésére alakuló magántársulat, melyet az állam nem szabályoz, mellyel nem is törődik. Az egyházhoz tartozóságot nem tartja nyilván. Az egyes egyházakba való ki- és belépésnek semmi gátja, semmi szabálya nincsen. KAUTZ szerint is a »szabad egyház a szabad államban« elve arra vezetett, hogy az egyház az államban állammá váljék, hogy magán testületté legyen, mint az Egyesült-Államokban.

Az egyház törvényes állása az Egyesült-Államokban ugyanaz, mint a közönséges jog alapján keletkező magán-

testületeké. Szabály szerint minden vallásos testület tetszés szerint szervezkedhetik. Az állam nem kívánja, hogy engedélyét kérjék az egyház vezetésének módja iránt. E szabadság értelmében az egyes egyházak a megszokott és az európai állam-egyházakban is elterjedt vallási elvek szerint rendezkednek be. A római katholikus egyház pl. fenntartja egyetemes szervezetét, szabadon érintkeznénk a Szentszékkel és a ius placeti gátja nélkül veheti át annak utasításait. A protestáns egyházak s a zsidók is valamennyien ugyanolyan egyház szervezetet tarthatnak, mint európai hitsorsosaik.

Az Amerikában keletkezett szekták szintén tetszésük szerint szervezkedhetnek.

A különleges amerikai egyházak közül a legérdekesebbek az eltűnő mormonokon kívül Christian scientisták és a Salvation army vallásos társulatai. Általános jellegök, hogy a »keresztény alapeszméket«, Krisztust mint megváltót kivétel nélkül elismerik. Valamennyi felekezet szabadon rendelkezhetik az egyházi vagyonról és akár egyszerűen megbízottak, akár bejegyzett társaságok útján kezelheti. Néha korlátozzák az egyházi vagyon maximumát, de általában az állami hatalom nem törődik az egyházival és teljesen szabad teret enged neki a terjeszkedésre. Sőt némely állam azon a czímen, hogy az egyház működése a rendőrség és igazságszolgáltatás költségeit apasztja, vagyonát adómentességben részesíti.

Magától értetődik, hogy e türelemnek vége szakadna, ha valamely egyház akár vagyona révén, akár pedig a tagjaira gyakorolt politikai nyomás miatt veszedelmessé válnék. Mindezideig azonban oly bonyodalmak, mint Európában, nem keletkeztek, ami talán a vallások sokféleségének s ennélfogva megosztott erejének tudható be. A mormonok teszik az egyetlen kivételt, de ezek is csak annálfogva váltak veszedelmessé, mert theocratikus állam alkotására törekedtek az Egyesült-Államok területén belül az állam törvényeivel merőben ellenkező intézmények alapján. Ezekkel szemben is mindazáltal sokkal enyhébben járt el az állam, mint azt Európa történetéből vett példák mutatják.

Hogy mégis miért vannak egyes érintkező pontok az állam és vallás között, annak oka nem más, mint hogy az állam is erkölcsi testület, melynek élete nem merülhet ki az

anyagi és aphysikai jólétről való gondoskodásban. Az államnak is van működésében ethikára szüksége. Mi sem természetesebb, mint hogy az egyes államtagok erkölcsi meggyőződése belé kerül a szervezett államba. Az államtagok nagy többsége pedig keresztény lévén, ezek az erkölcsi elvek is a keresztény vallás forrásaiból merítvék. Tehát a keresztény vallás csak annyiban érvényesül az Egyesült-Államokban, amennyiben az egyes államtagok egy valóban democratikus köztársaságban szükségképpen érvényesülnek egyéni tulajdonságaikkal egyetemben.

Ily szempontból foglalja össze ROUSSEAU az állam vallásos szükségletét négy pontba: 1. Hit Isten létezésében; 2. a túlvilági életben; 3. a jók jutalmazása és a gonoszok lakolásában; 4. a társadalmi szerződések és törvények szentségében.

Ez a polgári vallás az, amely az Egyesült-Államok intézményeiben kifejezésre jut, de csupán bensőleg, amennyiben az állami intézkedések indokául, hátteréül szolgál. így van szabályozva az Egyesült-Államokban a két közület, az állam és egyház viszonya, amelyet Európa népei bátran követhetnek.

Az egyetem.

BLUNTSCHLI szerint az egyetemek organikus, az egyetemes magasabb tudományos képzettséget felölelő és teljes mértékben kifejlesztő intézetek. Hasonlóan mondja BRYCE, hogy az egyetem az a hely, ahol azt tanítják, ami által a tanuló korának legteljesebb és legtudományosabb képzettségét nyeri, ahol a tárgyak sorozata felöleli a szellemi élet összes fontosabb ágait

Ilyen egyetem az Egyesült-Államokban csak tizenkettő van, szól BRYCE, holott egyetemi czímmel bíró intézet 415 van 7.918 tanárral és 120.000 hallgatóval. Ezek igazi egyetemek czéljaikban, vágyaikban és program injaikban, de csak szakiskolák az elért eredményeket tekintve. A fenti meghatározások közül mindenesetre BURYCE-é helyesebb, amennyiben »a kor« viszonylagos tényezőjének bevonásával a fogalom köre rugalmasabb. Mindazáltal még így is alig fogadható el az egyetem meghatározása gyanánt. Nézetünk szerint az egye-

tem positiv fogalom. Az állam törvényei által az egyetemi czím használatára jogosított intézet. Es pedig az egyetem − mint testület − egy társadalom tudósainak a tudományok tovább-fejlesztésére alakult és államilag biztosított autonómiával együtt működő társasága. Mint iskola az egyetem oly legfelsőbb tanintézet, mely azok számára, akik a legmagasabb értelmi foglalkozáshoz szükséges képesítést megszerezni óhajtják, a kor tudományos színvonalának megfelelő egyetemes tudományos szakképzettséget nyújt.

Nyilvánvaló tehát, hogy nagyon nehéz dolog volna megvonni a határt a főiskolák között, hogy melyik egyetem még s melyik nem az többé. Csak relative határozható meg tehát ez a fogalom s így az európai előkelőbb egyetemekhez mérve az egyetemi rangra az egyetemi czímmel bíró intézeteknek valóban csak kis részét érdemesíthetjük. A többiekben a tudomány egyetemes művelése vagy csak másodrendű, vagy egyáltalán nern is czél s arra törekszenek, hogy az ügyvédi, tanári, orvosi, mérnöki »mesterség«-re tanítsák meg a hallgatót, a ki nem egyetemes érvényű tudományt keres az egyetemen, hanem szakképzettséget egy bizonyos pályára.

Csakhogy a nagyhírű európai egyetemeken is a főczél nem a tudás önzetlen kutatása, hanem a megélhetést elősegítő diploma elnyerése s ez megint csak összezavarja a fogalmakat. Kétségtelen tehát, hogy más biztos támpontunk, mint az állam positiv törvénye nincsen.

Az Egyesült-Államokban az első egyetemeket kizárólag társadalmi tevékenység hozta létre, vagy magánemberek bőkezűsége, vagy vallásos buzgóság s csak később kezdődölt az állami tevékenység. Önmagától − mint az olasz egyetemek – nem fejlődött, sem valamely souverain egyén kegyelméből nem alakult az Egyesült-Államokban egyetem.

Az egyetemek mai szervezetében két rendszer különböztethető meg, a magán és a nyilvános jellegű egyetem. Az előbbi a régibb, az utóbbi az újabb szervezeti alakokat mutatja. Az előbbi csoportba tartoznak az Egyesült-Államok keleti részében működő egyetemek. Ezeknek a feje az elnök. Alatta állanak a professorok. Az egyetem ügyeit a kormányzók, vagy megbízottak testülete intézi, akikre ruházták az intézet vagyona felett gyakorlandó egyetemes felügyeletet. Ami pedig a hall-

gatót illeti, annak meghatározott tanfolyamot kell végig hallgatnia. Az egyetemmel kapcsolatban vannak a hallgatók lakásául szolgáló épületek (dormitory) s a tanári testület szigorú fegyelmet gyakorol felettük. Rendszerint valamely vallásfelekezettel vannak egybekötve.

A nyilvános, vagyis új rendszerű egyetemet, többnyire a nyugati államokban valamely állam állítja fel. Az ilyen egyetemen rendszerint jogában áll a hallgatónak szabadon választani a tanfolyamát, lakhelyét és fegyelem tekintetében sincsen az egyetemnek alávetve. Vallási vonatkozása az ily egyetemnek ritkán van s az oktatás gyakran díjtalan. Számos egyetemet nem lehet azonban egyik csoportba sem foglalni. Némelyek mint magánalapítványa egyetemek kezdődtek s igazi modern egyetemmé fejlődtek, például a Yale- és Harward-egyetemek, másokat magán emberek alapítottak ugyan, de modern szellemben, felekezeti jelleg nélkül és az egyetem minden szükségletével ellátva, ilyen például a hires ROCKEFELLER által alapított University of Chicago. Sőt oly egyetemeket is, melyeket az állam alapított, néha cooptióval kiegészülő megbízottak testülete vezet, melynek összetételére az államnak többé semmi befolyása nincsen.

Legjellemzőbb az amerikai egyetemre az állami beavatkozás hiánya. Ha a közszükséglet kielégítésére az állam állít is egyetemet, nem tartja azt állandó vezetése alatt, nem állít iskolaügyi ministeriumot, hanem külön egyetemi hatóságot alkot, mely mint legfelsőbb forum kormányozza az egyetemet. Az állami egyetem kormányát, illetve ennek tagjait néhol választják, néhol pedig kinevezi az állam kormányzója. Más egyetemeket a kormányzók, vagy megbízottak testülete-igazgat, mely vagy önmaga pótolja cooptióval elhunyt tagjait, vagy valamely külső hatóság nevezi azokat ki. Az egyetem elnöke rendszerint hivatalból tagja az egyetemi kormánynak s az egyetem be'ső vezetése, anyagi érdekeinek gondozása az ő kezében van. Az egyetem elnökének majdnem monarchikus hatalma van a tanári testület és hallgatók felett, bár az oktatás ügyeiben a tanári kar dönt. Újabban az az irány is mutatkozik, hogy az egyetem végzett hallgatói, az alumnusok választják az egyetem kormányzóinak egy részét.

Az egyetem látogatását Amerikában nemcsak az egye-

temek nagy száma könnyíti meg, hanem az a körülmény is, hogy az előképzettség tekintetében kevésbbé szigorúak, mint az európai egyetemek. A felvételt kérőktől gyakran nem kivannak középiskolai képzettséget, hanem felvételi vizsgálatot kell csupán kiállaniok. Némely középiskolának végbizonyítványait azonban elfogadják minden vizsga nélkül. Az egyetemek elterjedését biztosítja az a körülmény is, hogy az állam teljesen a »laisser faire« álláspontjára helyezkedett és az egyéni kezdeményezésnek szabad teret enged. Az állam törvényhozása hajlandó akárhány újonnan alakuló főiskolának egyetemmé avatási okmányt engedélyezni. Panaszkodnak is az egyetemek elszaporodása, a képesítés elértéktelenítése és az ellenőrzés hiánya miatt. S az amerikaiak gyakran fitymálva beszélnek egyetemeikről. És mégis az Egyesült-Államok egyik legnevezetesebb intézményét kell látnunk bennök. Itt tapasztalható a legjelentékenyebb haladás s remélhető, hogy ezek fogják Amerikának megadni azt, amit idáig nélkülözött. a tudományt. Még az európai egyetemekkel egybehasonlítva is − így szól BRYCE - egy dologban az amerikai egyetem felülmúlja azokat. Az angol egyetem szabad, de nehezen hozzáférhető, a német egyetemre könnyű feljutni, de az egyetem maga függésben van a kormánytól, míg az amerikai egyetem szabad és a legszélesebb néprétegek számára is elérhető.

Valóban az egyetemek oktatását óriási arányban veszi igénybe az ifjúság, amit előmozdít az, hogy az állami egyetemek nagy részén tandíj nincsen. így azután az egyetemre bárki bejuthat osztálykülönbség nélkül. Berendezésükben az egyetemek többnyire versenyezhetnek az európaiakkal. Tanáraikban megvan a buzgó igyekezet, hogy az elért eredmény minél magasabb legyen és a kísérletezés merészségében felülmúlják az európaiakat. E mellett számosan tudományosság tekintetében is megfelelően gyors emelkedést mutatnak. E tekintetben nagy előnyükre szolgál, hogy a felekezeti békóktól mentesültek. Még egy fél évszázaddal azelőtt a legelőkelőbb egyetemek felekezetiek voltak. Bostonban például a Harward-egyetem főbejáratán márvány táblába vésve a következő sorokat olvastam:

»Miután az Úr szerencsésen áthozott bennünket erre a földre, felépíttettük lakóházainkat, ellátott bennünket a föld

gyümölcsével s megengedte, hogy házat építhessünk az ő tiszteletére, első dolgunk volt felállítani e főiskolát, hogy mikoron papjaink, kik az Ó-hazából velünk jöttek, porban fognak nyugodni, ne műveletlen és tudatlan papok vezessék utódainkat.«

E felirat nyilván mutatja hogy az első egyetemek főleg theologiai főiskolák voltak s csak később fokozatosan bővültek ki a többi karokkal. Ma már a felekezetnélküli állami egyetemeké a vezetőszerep s bár a 415 főiskolából csak száz teljesen felekezetnélküli, ezek a legelőkelőbbek és több hallgatót foglalnak magokban, mint a többi 315 összesen.

Amint a fentebbiekből látható, az állam itt is a lehető legcsekélyebbre szorítja beavatkozását s ez a beavatkozás is időleges marad, legfeljebb az egyetem felállításáig, tehát a kezdeményezésig s az anyagi segélyezésig terjed.

Az egyetem administrativ és educationalis vezetése egyaránt autonom társadalmi testületek kezében van.